

DOI 10.58423/2786-6742/2024-7-238-250
УДК 336.74:330:131.7

Оксана САРАХМАН

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри облікових технологій та оподаткування
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Львів, Україна
ORCID ID: 0000-0002-8793-592X
Scopus Author ID: 57208317466

Руслана ШУРПЕНКОВА

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри облікових технологій та оподаткування
Львівський національний університет імені Івана Франка,
Львів, Україна
ORCID ID: 0000-0002-8825-2389
Scopus Author ID: 57208317918

ОЦІНКА КРЕДИТНОГО РИНКУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ: НОВІ ІНСТРУМЕНТИ ВИЯВЛЕННЯ РИЗИКУ ТА УПРАВЛІННЯ НИМ

***Анотація.** У сучасному світі, де геополітична нестабільність та конфлікти стають невіддільною частиною реальності, функціонування національної банківської системи супроводжується постійними викликами, що призводять до зростання рівня кредитних ризиків. Автори розглянули вплив воєнного конфлікту на чинники зростання кредитного ризику банків, його оцінку та інструменти управління в обліку за міжнародними стандартами. Досліджено зміни до низки нормативно-правових актів Національного банку України з питань, які визначають пруденційні підходи до оцінки кредитного ризику. Стаття підкреслює необхідність дотримання таких принципів при оцінці кредитного ризику: переваги сутності здійснюваних банком активних операцій над їх формою; своєчасності та повноти виявлення кредитного ризику; адекватності оцінки розміру кредитного ризику; застосування банком методів зниження кредитного ризику, що об'єктивно забезпечують його мінімізацію; урахування власного досвіду банку під час оцінки кредитного ризику; достатності та адекватності розроблених банком внутрішніх положень, застосування яких забезпечує належну оцінку кредитного ризику. Проведено аналіз стану управління кредитними ризиками установами банків України, у тому числі розглянуто ситуацію з проблемними кредитами в ПриватБанку, Сенс Банку, Укрексімбанку, ОТП Банку, Банку Кредит Дніпро, Піреус Банку з врахуванням особливостей військового стану. У дослідженні доведено, що кредитний ризик продовжує залишатися головним джерелом проблем у банках України які повинні чітко усвідомлювати необхідність управління і оцінки кредитним ризиком. Процес управління кредитним ризиком банку повинен включати в себе ідентифікацію, вимірювання, оцінку, моніторинг та контроль ризиків. Це означає визначення можливих факторів ризику, оцінку їхніх можливих наслідків, стеження за діяльністю, що піддається впливу виявлених ризиків.*

***Ключові слова:** банк, положення, регулятор, кредитний ризик, непрацюючі кредити, війна, оцінка, резерви, облік.*

JEL Classification: E 58, E 43, E 51, D 81, M 40, C 13, H 56

Absztrakt. A modern világban, ahol a geopolitikai instabilitás és a konfliktusok a valóság elválaszthatatlan részévé válnak, a nemzeti bankrendszer működését állandó kihívások kísérik, amelyek a hitelkockázatok szintjének növekedéséhez vezetnek. A szerzők megvizsgálták a fegyveres konfliktus hatását a bankok hitelkockázat-növekedési tényezőire, annak értékelését és a nemzetközi standardok szerinti számviteli kezelési eszközeit. Vizsgálták az Ukrán Nemzeti Bank számos jogszabály-módosítását, amelyek a hitelkockázat értékelésére vonatkozó prudenciális megközelítéseket határozzák meg. A cikk hangsúlyozza a következő elvek betartásának szükségességét a hitelkockázat értékelése során: a bank által végzett aktív műveletek lényegének elsőbbsége azok formájával szemben; a hitelkockázat időben történő és teljes felismerése; a hitelkockázat nagyságának megfelelő értékelése; a hitelkockázat csökkentésére irányuló banki módszerek alkalmazása, amelyek objektíven biztosítják annak minimalizálását; a bank saját tapasztalatainak figyelembevétele a hitelkockázat értékelésekor; a bank által kidolgozott belső szabályzatok elegendősége és megfelelősége, amelyek alkalmazása biztosítja a hitelkockázat megfelelő értékelését. A cikk elemzi az ukrán bankintézetek hitelkockázat-kezelésének helyzetét, beleértve a PrivatBank, Sens Bank, Ukreximbank, OTP Bank, Credit Dnipro Bank, Piraeus Bank nemteljesítő hiteleinek helyzetét, figyelembe véve a hadiállapot sajátosságait. A tanulmány bizonyítja, hogy a hitelkockázat továbbra is a problémák fő forrása az ukrán bankokban, amelyeknek egyértelműen tudatában kell lenniük a hitelkockázat kezelésének és értékelésének szükségességével. A banki hitelkockázat kezelésének folyamatának magában kell foglalnia a kockázatok azonosítását, mérését, értékelését, nyomon követését és ellenőrzését. Ez a lehetséges kockázati tényezők azonosítását, lehetséges következményeik értékelését és az azonosított kockázatoknak kitett tevékenységek nyomon követését jelenti.

Kulcsszavak: bank, szabályzás, szabályzat, hitelkockázat, nemteljesítő hitelek, háború, értékelés, céltartalékok, számvitel.

Abstract. In today's world, where geopolitical instability and conflicts are becoming an integral part of reality, the functioning of the national banking system is accompanied by constant challenges that lead to an increase in credit risks. The authors examine the impact of the military conflict on the factors of growth of banks' credit risk, its assessment and management tools in accounting according to international standards. Changes to a number of regulatory acts of the National Bank of Ukraine on issues that determine prudential approaches to credit risk assessment are investigated. The article emphasizes the need to comply with the following principles in assessing credit risk: the benefits of the essence of the bank's active operations over their form; timeliness and completeness of credit risk identification; adequacy of credit risk assessment; application by the bank of methods of credit risk reduction that objectively ensure its minimization; consideration of the bank's own experience in assessing credit risk; sufficiency and adequacy of internal regulations developed by the bank, the application of which ensures proper credit risk assessment. The article analyzes the state of credit risk management by Ukrainian banking institutions, including the situation with non-performing loans in PrivatBank, Sens Bank, Ukreximbank, OTP Bank, Bank Credit Dnipro, Piraeus Bank, taking into account the peculiarities of martial law. The study proves that credit risk continues to be the main source of problems in Ukrainian banks, which should be clearly aware of the need for credit risk management. The process of credit risk management should include identification, measurement, evaluation, monitoring and control of risks. This means identifying possible risk factors, assessing their possible consequences, and monitoring activities exposed to the identified risks.

Keywords: bank, regulations, regulator, credit risk, non-performing loans, war, valuation, provisions, accounting.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна та пов'язані з нею безпекові загрози викликали серйозну кризу з довгостроковими наслідками для фінансового сектора. Однак банківська система успішно долає виклики війни: банки працюють безперебійно, підтримують ліквідність і продовжують видавати кредити.

Сьогодні, кредитний ризик продовжує залишатися вагомим джерелом проблем для більшості українських банків, і вони повинні чітко усвідомлювати необхідність управління кредитним ризиком. Відомо, що процес управління кредитним ризиком банку повинен включати в себе ідентифікацію, вимірювання, оцінку, моніторинг та контроль ризиків. Це означає визначення можливих факторів ризику, оцінку їх можливих наслідків, моніторинг діяльності, яка характеризується виявленими ризиками.

Разом з тим кожен окремих банк сьогодні не демонструє реальні проблеми з непрацюючими кредитами та «прикривають» своїх великих клієнтів, але рано чи пізно ситуація стане цілком реальною. Ситуація з кредитним обслуговуванням набагато складніша, і з початком війни якість обслуговування боргів для всіх типів клієнтів помітно погіршилася, і на це далеко не завжди є об'єктивні причини.

Національний банк України (далі НБУ) вніс зміни до низки нормативно-правових актів, якими встановлюються пруденційні методи оцінки кредитного ризику, які вимагають дотримання таких принципів:

- переваги змісту активних операцій банку над їх формою;
- своєчасність і повнота ідентифікації кредитного ризику;
- адекватність оцінки кредитного ризику;
- застосовувані банком методи зменшення кредитного ризику, які об'єктивно забезпечують його зниження;
- врахування власного досвіду банку в оцінці кредитного ризику;
- адекватність і відповідність розроблених банком внутрішніх правил, застосування яких забезпечить належну оцінку кредитного ризику.

Крім того, НБУ ввів вимогу щодо визнання знецінених активів дефолтними на третій стадії зменшення корисності відповідно до МСФЗ та нормативно-правових актів НБУ з бухгалтерського обліку.

Найважливішим фактором, який визначатиме розвиток українського банківського ринку у 2024 році, є тривалість війни і якщо війна затягнеться, економічна ситуація може погіршитися, прибутковість банків може знизитися.

Військовий ризик буде тиснути на капітал банків, причому на даний момент найбільшою загрозою є кредитний ризик. Він відображає можливість зростання частки проблемних кредитів у портфелях банків і необхідність створення додаткових резервів для таких кредитів. Тому кредитний ризик залишається актуальним, а своєчасна оцінка кредитного ризику банку та

проведення за необхідності виважених реструктуризацій є запорукою подальшої стабільності банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління кредитними ризиками, їх оцінка, формування резервів та інструменти управління ними в обліку висвітлені у наукових публікаціях і статтях українських економістів і науковців, таких як: І.А. Бланк, В.В. Вітлінського, Л. Бондаренко, В.І. Грушко, А.Т.Гловко, І.В. Єлейко., О.І. Кіреєва, Л. М. Кіндрацької, О. А. Криклій, О.С.Любунь, С.І. Накончного, О.В. Пернарівського, Б.І. Пшика, Л.Д.Павленко, О.С.Полетаєва, Л.О. Примостки, В.І. Ричаківської, Т.С.Смовженко, Л.П.Снігурської, О.І. Скаско, О.В. Сідак, О.І. Шпанель-Юхта, Н.П. Шульги, О.І. Ястремського та інших. Існуючі дослідження кредитного ризику банківських установ не враховують нові виклики і загрози, які виникають у зв'язку з повномасштабною війною росії проти України, тому робота в цьому напрямі залишається актуальною.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – розкрити сутність кредитного ризику в умовах воєнного часу, вивчити зміни в нормативно-правових актах та положеннях регулятора, а також оцінити кредитний ризик, формування резервів та заходи з управління ними в бухгалтерському обліку за міжнародними стандартами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з визначенням НБУ, кредитний ризик - це наявний або потенційний ризик для доходів і капіталу, що виникає через неспроможність контрагента виконати умови будь-якої фінансової угоди з банком або іншим чином виконати свої зобов'язання.

Кредитний ризик властивий усім видам діяльності банку, де результат залежить від дій контрагента, емітента або позичальника. Цей ризик виникає кожного разу, коли банк надає кошти, зобов'язується надати кошти, інвестує кошти або іншим чином ризикує ними згідно з умовами реальних або умовних угод, незалежно від того, чи відображається операція на балансі або поза балансом.

Під час оцінки кредитного ризику доцільно розрізняти індивідуальний та портфельний кредитні ризики.

Джерелом індивідуального кредитного ризику є конкретний контрагент банку – позичальник, боржник або емітент цінних паперів. Оцінка індивідуального кредитного ризику включає аналіз кредитоспроможності цього окремого контрагента, тобто його здатності своєчасно і в повному обсязі виконати свої зобов'язання.

Портфельний кредитний ризик проявляється у зменшенні вартості активів банку (відмінному від змін ринкової процентної ставки). Джерелом цього ризику є сукупна заборгованість перед банком за операціями, що мають кредитний ризик (кредитний портфель, портфель цінних паперів, портфель дебіторської заборгованості тощо). Оцінка портфельного кредитного ризику включає аналіз концентрації та диверсифікації активів банку.

Виникнення кредитного ризику є досить нормальним явищем для банку, оскільки, як і в будь-якій іншій комерційній діяльності, для отримання прибутку

необхідно йти на певні ризики [1]. З початку війни НБУ змінив ряд нормативно-правових актів, які визначають методи оцінки кредитного ризику.

До банківського регламенту, пов'язаного із запровадженням воєнного стану в Україні, затвердженого Правлінням НБУ у 2022 році, внесено зміни постановою № 23 [3], що встановлює тимчасові особливості оцінки кредитного ризику.

Відновлено тимчасово припинені вимоги щодо: щомісячного/квартального погашення заборгованості в розмірі не менше накопиченого доходу за даними бухгалтерського обліку, як обов'язкову умову оцінки майна за груповою ознакою та спрощеним методом; розрахунок кількості днів прострочення погашення боргу. Ця вимога поновилася з 30 червня 2022 року.

Крім того, вводиться вимога до банків аналізувати всю наявну інформацію про стан застави на територіях, які постраждали або потерпають від наслідків військової агресії. Якщо банк дізнається про втрату застави або значні збитки з будь-яких джерел інформації, це необхідно враховувати при оцінці кредитного ризику.

Запроваджено певні додаткові послаблення вимог до оцінки кредитного ризику, які стимулюватимуть банки своєчасно проводити реструктуризацію кредитів для підтримки платоспроможних позичальників, а саме: банки мають право не визнавати кредити, довгострокова реструктуризація яких зменшує дефолт більше 10% теперішньої вартості майбутніх грошових потоків; призупинено дію ознак високого кредитного ризику, визначення якого базується на фінансових показниках та борговому навантаженні позичальників.

З метою сприяння підтримці ліквідності банків обмежено операції з пов'язаними з банком особами - головним банком або головною фінансовою установою (нерезидентами) щодо обміну іноземної валюти на умовах «своп» у межах першої групи, а також скасовано пункти класифікації іноземних валют та банківських металів. З метою спрощення банками оцінки кредитного ризику внесено зміни до Положення про визначення розміру кредитного ризику банків за активними банківськими операціями, затвердженого Правлінням НБУ від 30 червня 2016 року № 351 [4].

Положення передбачає розширення можливостей банків шляхом застосування спрощених методів оцінки кредитного ризику за якістю послуг. Зокрема, обсяг кредитів юридичним особам, які банк може оцінювати на груповій основі, збільшено з 5 млн грн до 20 млн грн. Також розмір боргу за активами боржників, які банк має право оцінювати за спрощеним методом, збільшено з 0,1% до 0,2% основного капіталу банку.

З метою подальшого наближення вимог Положення № 351 [4] до європейських пруденційних підходів, введено вимогу щодо визнання дефолтними знецінених активів на третій стадії зменшення корисності, які визнані такими згідно з МСФЗ та нормативно-правовими актами НБУ з бухгалтерського обліку [6].

НБУ прийняв рішення внести зміни до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженої постановою Правління НБУ від 28

серпня 2001 року № 368. Зміни передбачають зниження ваги ризику (RWA) за споживчими незабезпеченими кредитами з 150% до 100%. Це дозволить банкам використати накопичений капітал для часткового покриття збитків, завданих військовою агресією російської федерації [8].

Але навіть незважаючи на всі новації і зміни НБУ стосовно кредитного ризику, повномасштабна війна значно загострила проблему непрацюючих кредитів (NPL) в українській банківській системі.

До початку повномасштабного вторгнення частка непрацюючих кредитів у загальному портфелі українських банків стабільно знижувалася, а з березня 2022 року непрацюючі кредити почали зростати як у відсотках, так і в абсолютному значенні.

Згідно з даними НБУ, з 1 березня 2022 року до 1 травня 2023 року частка непрацюючих кредитів (NPL) у загальному портфелі кредитів, виданих банками юридичним та фізичним особам, зросла з 27,7% до 42,2%. Однак після цього почала спостерігатися тенденція до зниження цього показника на тлі активізації кредитування банками та зростання кредитних портфелів (табл. 1).

Таблиця 1
Стан корпоративного кредитного портфеля українських банків на 1 листопада 2023 року*

№ з/г	Назва галузі	Валові працюючі кредити		Міграція* кредитів у NPL за 12 місяців		Частка NPL **
		усього, млрд грн	у т. ч. МСП, млрд грн	за кількістю	за сумою боргу	
1	Сільське господарство	99	82	6,9%	6,9%	15,3%
2	Добувна промисловість	2	1	7,9%	25,5%	51,0%
3	Харчова промисловість	45	20	5,3%	9,2%	23,7%
4	Легка промисловість	2	2	5,8%	4,1%	14,9%
5	Хімічна промисловість	6	5	3,7%	18,4%	22,7%
6	Виробництво будівельних матеріалів	3	1	10,1%	24,1%	30,3%
7	Металургія	6	5	7,0%	25,3%	55,5%
8	Машинобудування	6	4	9,1%	5,9%	47,4%
9	Постачання е/е, ЖКП	8	6	13,0%	23,5%	25,4%
10	«Зелена» енергетика	14	9	10,1%	21,5%	55,7%
11	Будівництво	4	2	17,1%	19,6%	71,9%
12	Торгівля авто	4	3	2,5%	1,3%	14,0%
13	Оптова торгівля	84	53	6,8%	14,9%	25,3%
14	Роздрібна торгівля	24	6	2,1%	0,3%	14,6%
15	Транспорт	12	8	7,7%	11,0%	24,6%
16	Готелі	5	5	40,0%	9,2%	13,3%
17	Операції з нерухомістю	6	5	20,4%	46,2%	69,1%
18	Комерційна нерухомість	7	6	22,1%	46,7%	85,7%

№ з/г	Назва галузі	Валові працюючі кредити		Міграція* кредитів у NPL за 12 місяців		Частка NPL **
		усього, млрд грн	у т. ч. МСП, млрд грн	за кількістю	за сумою боргу	
19	Фінансові послуги	4	3	19,0%	28,5%	31,8%
20	Інше	17	10	7,4%	10,0%	23,5%
21	Державні підприємства	70	6	9,9%	6,9%	10,1%
	Усього	431	243	7,5%	12,6%	31,1%

* Джерело даних: [7]

Станом на 1 грудня 2023 року рівень непрацюючих кредитів (NPL) у загальному портфелі банківських кредитів становив 39,7%. У корпоративному сегменті цей показник досягав 44,1%, а у роздрібному – 24,9%.

Слід зазначити, що обсяги та частка непрацюючих кредитів (NPL) значно знижуються у портфелі кредитів населенню, тоді як у сегменті юридичних осіб ці тенденції менш виражені. З 1 серпня до 1 грудня 2023 року частка непрацюючих кредитів фізичним особам зменшилася на 4 процентні пункти, або на 4,8 млрд грн. У той же час корпоративні NPL скоротилися лише на 2,2 млрд грн, а їх частка знизилася на 1,3 процентні пункти (з 45,4% до 44,1%) (рис. 1).

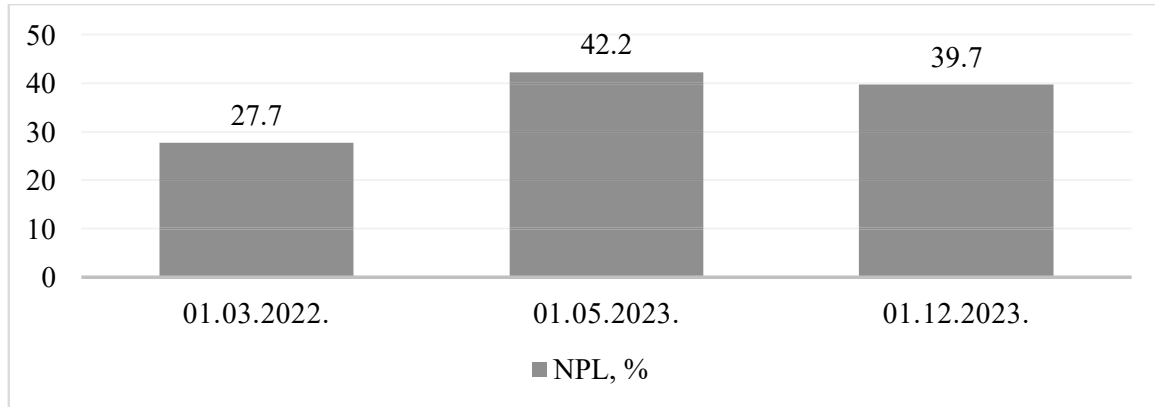

Рис.1. Частка проблемних кредитів у банках України від початку війни*

* Джерело даних: [8]

Протягом 2023 року банки майже не відчували витрат на формування резервів, а збитки від дефолту були компенсовані покращенням макроекономічних очікувань завдяки ліквідації резервів у успішних портфелях активів. Станом на грудень 2023 року частка проблемних кредитів у портфелі банківських компаній склала 44%, а їх обсяг досяг 362 млрд. грн.

Із загальної суми непрацюючих кредитів близько третини становлять ті, що виникли під час повномасштабної війни. Обірвався зв'язок з позичальниками, які мають 1% кредитів, 60% – це кредити від клієнтів, які зіткнулися з фінансовими труднощами, які безпосередньо не спричинені окупацією чи руйнуванням.

Підвищений рівень кредитних ризиків зберігається для підприємств кількох галузей, що повільно відновлюються. У 2023 році значні фінансові труднощі відчували, зокрема, окремі агровиробники через низькі внутрішні ціни на їхню продукцію.

Банки активно працюють з новими проблемними активами, в першу чергу реструктуризацією. «Військова» реструктуризація зазвичай передбачає надання позичальнику кредитних канікул на 6-9 місяців, продовження кредиту та зміну графіка погашення [2] (рис. 2).

Банківські установи тимчасово «заморожують» виплати боргів для позичальників, які не виплачують кредити через прямі втрати від війни. У подальшому збитки таких боржників і їхніх кредиторів мають бути відшкодовані за рахунок держави-агресора.

Протягом 2022 року понад 20% роздрібних кредитів стали непрацюючими, і до кінця 2023 року частка NPL у портфелі кредитів фізичних осіб досягла близько 25%, а їх обсяг склав 61 млрд грн. З цієї суми трохи більше половини становили так звані «воєнні» кредити. Протягом 2022 року понад 20% роздрібних кредитів стали непрацюючими, і до кінця 2023 року частка NPL у портфелі кредитів фізичних осіб досягла близько 25%, а їх обсяг склав 61 млрд грн. З цієї суми трохи більше половини становили так звані «воєнні» кредити. Найчастіше непрацюючі кредити з'являлися після різкого зниження доходів населення. Значні збитки позичальників, які були зафіксовані після початку широкомасштабного вторгнення на нині окуповані території та території в зоні бойових дій і ці кредити в основному резервуються та списуються з балансу. Структура роздрібного портфеля NPL за групами банків: у державних – 53%, у інших банках – 47%.

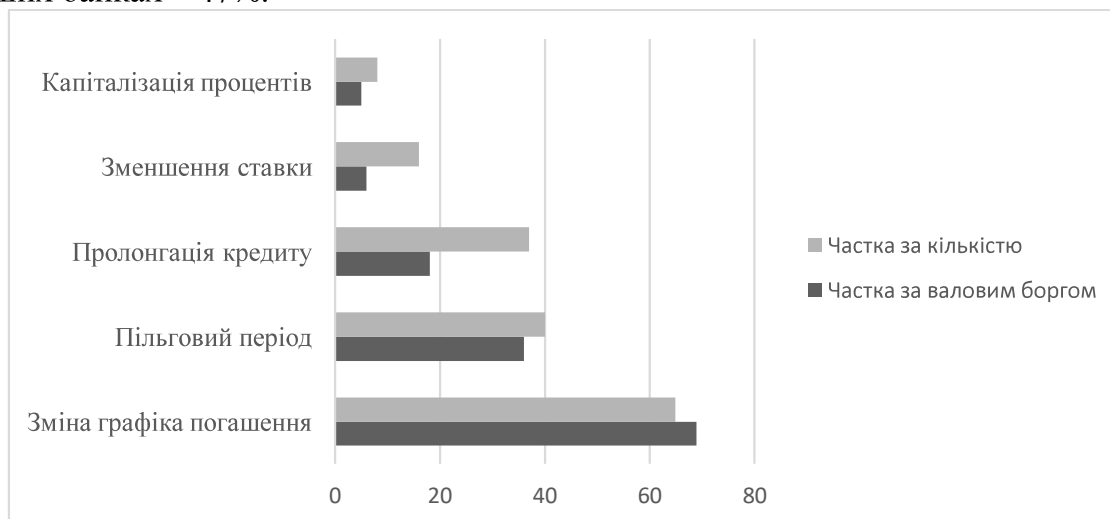

Рис.2. Інструменти реструктуризації «воєнних» проблемних кредитів на 1 жовтня 2023 року

* Джерело даних: [8]

Розглянемо ситуації з проблемними кредитами в банківських установах, які надали пояснення щодо ситуації з проблемними кредитами в своїх установах.

Якщо говорити про кредитний портфель ПриватБанку, то якість такого портфеля більш ніж задовільна, враховуючи військову ситуацію в країні. Станом на кінець листопада 2023 року частка непрацюючих кредитів (NPL) у банку становила 9,6%. Протягом року банку вдалося знизити цей показник з 12,3%, хоча номінальна вартість проблемних кредитів майже не змінилася, залишаючись на рівні близько 10 млрд грн. Ця ситуація зумовлена двома факторами. По-перше, у 2023 році банк активно збільшував свій кредитний портфель. По-друге, висока якість портфелю, сформованого в умовах воєнного часу, при цьому 40% проблемних кредитів пов'язані з клієнтами на тимчасово окупованих територіях [7].

Протягом перших трьох кварталів 2023 року Сенс Банк зафіксував помірне зростання проблемного кредитного портфеля. Наприкінці року динаміка NPL стала позитивною: з вересня по грудень частка непрацюючих кредитів зменшилася на 1 процентний пункт і склала 43,6%. В абсолютних цифрах це становило 28,1 млрд грн. У Сенс Банку зазначили, що високий рівень проблемних кредитів зумовлений не лише впливом масштабного вторгнення росії, але й якістю кредитного портфеля.

Усвідомивши репутаційний ризик попередніх власників, Сенс Банк був змушений суттєво скоротити кредитний портфель, переважно за рахунок клієнтів з доброю кредитоспроможністю і це суттєво вплинуло на ріст частки проблемних кредитів за рахунок зменшення об'єму хороших позик. Внаслідок реалізації репутаційного ризику попередніх власників Сенс Банк був змушений значно зменшити кредитний портфель. Крім того, цей показник на початку масштабної війни був у банку дещо вищим, ніж в інших приватних та іноземних установах, оскільки банк неодноразово придбав кредитні портфелі інших кредитних установ або навіть усіх банків (наприклад, Укрсоцбанку).

На кінець 2023 року обсяг непрацюючих кредитів (NPL) в Укрексімбанку становив майже 138 млрд грн. Протягом 2022 року портфель NPL банку зріс зі 107 млрд грн до 133 млрд грн. Наразі основну частину портфелю NPL Укрексімбанку складає заборгованість корпоративних клієнтів – 131 млрд грн, або 95%. У стадії примусового стягнення знаходяться 88% проблемних кредитів банку, а в стадії добровільного врегулювання – 12%. Валютні кредити становлять 65% портфелю NPL.

Більшість дефолтів, пов'язаних з наслідками масштабного вторгнення, Райффайзен Банк визнав у 2022 році. Загальний обсяг таких кредитів досяг близько 14 %. Найчастіше це кредити клієнтам, чий бізнес перебував чи продовжує перебувати на тимчасово окупованих територіях, а також клієнтам, чий бізнес значно погіршився через війну. За 2023 рік обсяг нових дефолтів у банку був незначним порівняно і з 2022 року не мав впливу на загальний рівень показника непрацюючих кредитів.

Наприкінці 2021 року структура непрацюючих кредитів (NPL) ОТП Банку за бізнес-сегментами становила 1,3 млрд грн у корпоративному секторі та 1,4

млрд грн у роздрібному бізнесі. До кінця 2022 року ці показники змінилися на 4,5 млрд грн у корпоративному секторі та 2,8 млрд грн у роздрібному. У 2023 році вони склали 5,3 млрд грн і 2,1 млрд грн відповідно. Для управління рівнем NPL ОТП Банк використовує різні інструменти: 70% угод врегульовуються шляхом надання кредитних канікул на період від 1 до 3 місяців або реструктуризацією боргу зі зменшенням платежів на пільговий період від 1 до 12 місяців; 10% угод врегульовуються частковим прощенням боргу клієнтам з великими простроченнями, які не можуть повернутися до його обслуговування; 20% угод – це примусове врегулювання через претензійну та позовну роботу.

На кінець 2023 року частка непрацюючих кредитів (NPL) у Піреус Банку становила 6,4% (125 млн грн), що в 8 разів менше, ніж у середньому по банківській системі. Протягом 2023 року спостерігалось незначне зростання рівня NPL в банку з 4% на кінець 2022 року, 99% кредитного портфеля банку зосереджено на фінансуванні юридичних осіб.

Загальний обсяг NPL Банку Кредит Дніпро на кінець 2023 року досяг 6,25 млрд грн, що становить 28% від усього кредитного портфеля. З них 83,5% припадає на портфель юридичних осіб, 16,5% - на кредити фізичних осіб, включаючи 9,8% беззаставних кредитів фізичних осіб. Незважаючи на активну роботу банків щодо врегулювання непрацюючих кредитів, їх частка залишається досить високою.

Частка непрацюючих кредитів у банківському секторі на 1 січня 2024 року становила 37,4%, що на 0,8 відсоткових пункта нижче показника на 1 січня 2023 року. Обсяг непрацюючих кредитів за рік скоротився на 9,7 млрд грн – до 422,4 млрд грн [8]. Вагома причина цього – повномасштабна війна, яка спричинила нову хвилю дефолтів клієнтів, а банки вже визнали великі кредитні збитки.

Очікувані кредитні збитки повинні відображати об'єктивну та ймовірну суму, враховуючи можливі наслідки, часову вартість грошей, а також достовірну інформацію про минулі події, поточні умови та прогнози майбутніх економічних умов, яка може бути отримана без надмірних витрат або зусиль на звітну дату.

Суб'єкту господарювання необхідно провести аналіз фінансових активів та наявних фінансових зобов'язань, за результатами якого необхідно буде оцінити очікувані збитки та визнати резерв, а саме: створити моделі оцінки очікуваних збитків кожного виду фінансових активів та фінансових зобов'язань; враховувати історичну, поточну та прогнозну інформацію (включаючи макроекономічні дані), що призведе до більш раннього визнання кредитних збитків, оскільки суб'єктам господарювання більше не буде доцільно чекати настання збиткової події перед визнанням кредитних збитків [9].

Такий процес оцінки має включати два етапи: очікувані кредитні збитки протягом 12 місяців (етап 1), який застосовується з моменту первісного визнання, якщо немає значного погіршення кредитної якості; очікувані кредитні збитки протягом усього періоду дії фінансового інструменту (етапи 2 та 3), що застосовується у разі значного збільшення кредитного ризику.

Етапи 2 і 3 відрізняються способом визнання процентного доходу. На етапі 1 (як і на етапі 2) процентний дохід визнається як добуток валової балансової

вартості (без резерву) та ефективної процентної ставки. На кроці 3, коли відбувається подія, яка призводить до кредитних збитків, процентний дохід визнається як добуток амортизованої вартості та ефективної процентної ставки.

Ознаки значного збільшення кредитного ризику включають: істотна зміна зовнішньоринкових показників кредитного ризику (процентних ставок, валютних курсів); істотна зміна кредитного рейтингу фінансового інструменту або позичальника; наявна або очікувана несприятлива зміна технологічних, комерційних, фінансових або економічних умов, яка може вплинути на позичальника; значна або очікувана зміна в операційній діяльності позичальника; істотна зміна вартості наданої застави; прострочення встановлених договором платежів на більш ніж 30 днів. МСФЗ 9 не визначає кількісних (процентних) значень для поняття «значного збільшення кредитного ризику». Ця оцінка залежить від величини кредитного ризику на момент первісного визнання [10].

Відповідно до МСФЗ 9, резерви визнаються для всіх фінансових активів, включених до відповідних категорій, не тільки на знецінення та коли вже відбулися певні збиткові події, але фактично резерви повинні почати визнаватися з дати первісного визнання [11].

МСФЗ 9 може призвести до збільшення рівня запасів, що, у свою чергу, вплине на балансову вартість активів, прибутки та власний капітал. Розрахунок кредитних збитків відповідно до МСФЗ 9 вимагає використання історичної, поточної та прогнозованої інформації. Однією з цілей МСФЗ 9 є зменшення складності стандартів бухгалтерського обліку для фінансових інструментів. Чи зменшиться використання справедливої вартості для різних фінансових інструментів, чи збільшиться, залежатиме від самого банку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Війна не привід обмежувати чи заморожувати кредитування – такий головний висновок зробили банки за підсумками останніх двох років. Дійсно, кредитний ризик зріс, але більшість банків дозволили собі, з одного боку, продовжити кредитну підтримку бізнесу і громадян, а з іншого – уникнути збитків.

2023 рік став для банків періодом подолання кредитного ризику і банківський сектор успішно пережив цей період і адаптувався до нових умов роботи. Надалі банки повинні зосередитися на відновленні кредитування та підтримці бізнес-моделей в умовах тривалої війни. Кредитний ризик і надалі буде домінувати для банків, але інші ризики також зростатимуть.

Для прогнозу важливі й інші ризики, як, наприклад, перспектива подальших досліджень: поява додаткових бюджетних потреб через непередбачуваний характер війни; відтермінування повернення значної частини громадян в Україну та можлива додаткова міграція за кордон, що обмежить споживчий попит, а в перспективі може загострити структурні проблеми ринку праці та знизити економічний потенціал; нерегулярне надходження зовнішнього фінансування; ускладнення роботи «зернового коридору».

Список використаних джерел

1. І.В. Єлейко, О.В. Сідак. Особливості мінімізації кредитного ризику банківської установи. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2011/21_8/150_Jel.pdf
2. Сарахман О.М. Вимоги до банків стосовно здійснення оцінки кредитного ризику на час війни Управління розвитком соціально-економічних систем: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 21-22 березня 2024 року). Харків: ДБТУ. Ч. 2. 2024. С. 256-259с. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1E2WiVrLkWcQQz0NdkaRyqWCmOmGi-Yi2>
3. Про внесення змін до Правил роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану, постанова Правління Національного банку України від 25 лютого 2022 року № 23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0036500-23#Text>
4. Положення про визначення банками розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 30 червня 2016 року № 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>
5. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління Національного банку України від 28 серпня 2001 року № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>
6. Сарахман О.М. Кредитні збитки банків – основні вимоги МСФЗ 9. Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи [Електронне видання]: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 14-15 березня 2024 р. / Держ. біотехнологічний ун-т. – Харків, 2024. С. 421-423. URL: https://fileview.ukr.net/?url=https://mail.ukr.net/api/public/file_view/list%3Ftoken%3DEzdl1dJcLfJ6qK5guEJ3b5nZESAjXrWHEXqrFpr5_d5dILzVEknYEj7AwptDuS9L1MMaOnOiWynAhN0qfX4NCQt7c9AZO-1Usg3UjOc:S9rGtdqPTIK2RooS%26r%3D1711630739753&default_mode=view&lang=uk#start=0
7. Звіт про фінансову стабільність НБУ – 2023 рік. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2023-roku>
8. Змінено окремі підходи до оцінки банками кредитного ризику. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zmineno-okremi-pidhodi-do-otsinki-bankami-kreditnogo-riziku>
9. Частка непрацюючих кредитів (NPL) у банківському секторі. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/chastka-nepratsyuyuchih-kreditiv-u-bankah-za-2023-rik-skorotilasya-do-374>
10. Запровадження вимог МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» в бухгалтерському обліку та звітності НБУ та банків України. URL: https://nabu.ua/images/uploaded/sys_media_doc/doc_e25caec518eaed32277f980c1a0
11. Снігурська. Л. П. Оцінка активів з метою формування резервів під зменшення корисності за МСФЗ 9 «Фінансові інструменти». URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5693>.
12. Про запровадження МСФЗ 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v5914500-16#Text>;
13. Сарахман О.М. Облік і складання фінансової звітності банками в період воєнного стану. Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліковофінансовий та управлінський аспекти: матеріали V Міжнародної науковопрактичної інтернет-конференції, 22-23 березня 2023 р. Ч. 1. Львів: ЛНУП, 2023. – с. 402-404; URL: [https://lnup.edu.ua/attachments/article/5027/%D0%9B%D0%9D%D0%A3%D0%9F%20%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%A7%D0%B0%D1%81%D1%82%201%20\(22-23.03.2023%D1%80\).pdf](https://lnup.edu.ua/attachments/article/5027/%D0%9B%D0%9D%D0%A3%D0%9F%20%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%A7%D0%B0%D1%81%D1%82%201%20(22-23.03.2023%D1%80).pdf)
14. Скаско О. І. Удосконалення системи управління ризиками в банках України. / О. І. Скаско // Бізнес Інформ. - 2014. - № 1. - С. 274-279. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_1_51.

References

1. .V. Yeleiko, O.V. Sidak. Osoblyvosti minimizatsii kredytnoho ryzyku bankivskoi ustanovy. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2011/21_8/150_Jel.pdf
2. Sarakhman O.M. Vymohy do bankiv stosovno zdiisnennia otsinky kredytnoho ryzyku na chas viiny Upravlinnia rozvytkom sotsialno-ekonomichnykh system: Materialy VIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kharkiv, 21-22 bereznia 2024 roku). Kharkiv: DBTU. Ch. 2. 2024. S. 256-259s. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1E2WiVrLkWcQQz0NdkaRyqWCmOmGi-Yi2>
3. Pro vnesennia zmin do Pravyl roboty bankiv u zviazku z vvedenniam v Ukraini voiennoho stanu, postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 25 liutoho 2022 roku № 23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0036500-23#Text>
4. Polozhennia pro vyznachennia bankamy rozmiru kredytnoho ryzyku za aktyvnymy bankivskymy operatsiiamy, zatverdzenoho postanovoio Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 30 chervnia 2016 roku № 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>
5. Instruksiiia pro poriadok rehuliuвання diialnosti bankiv v Ukraini, zatverdzena postanovoio Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 28 serpnia 2001 roku № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>
6. Sarakhman O.M. Kredytne zbytky bankiv – osnovni vymohy MSFZ 9. Hlobalizatsiia ta rozvytok innovatsiinykh system: tendentsii, vyklyky, perspektyvy [Elektronne vydannia]: materialy II Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 14-15 bereznia 2024 r. / Derzh. biotekhnolohichni un-t. – Kharkiv, 2024. S. 421-423. URL: https://fileview.ukr.net/?url=https://mail.ukr.net/api/public/file_view/list%3Ftoken%3DEzdl1dJcLfJ6qK5guEJ3b5nZESAjXrWHEXqrFpr5_d5dILzVEknYEj7AwptDuS9L1MMaOnOiWynAhN0qfX4NCQt7c9AZO-1Usg3UjOc:S9rGtdqPTIK2RooS%26r%3D1711630739753&default_mode=view&lang=uk#start=0
7. Zvit pro finansovu stabilnist NBU – 2023 rik. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2023-roku>
8. Zmineno okremi pidkhody do otsinky bankamy kredytnoho ryzyku. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zmineno-okremi-pidhodi-do-otsinki-bankami-kreditnogo-riziku>
9. Chastka nepratsiuiuchykh kredytiv (NPL) u bankivskomu sektori. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/chastka-nepratsyuyuchih-kredytiv-u-bankah-za-2023-rik-skorotilasya-do-374>
10. Zaprovadzhennia vymoh MSFZ 9 «Finansovi instrumenty» v bukhhalterskomu obliku ta zvitnosti NBU ta bankiv Ukrainy. URL: https://nabu.ua/images/uploaded/sys_media_doc/doc_e25caec518eae32277f980c1a0
11. Snihurska. L. P. Otsinka aktyviv z metoiu formuvannia rezerviv pid zminennia korysnosti za MSFZ 9 «Finansovi instrumenty». URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5693>.
12. Pro zaprovadzhennia MSFZ 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v5914500-16#Text>;
13. Sarakhman O.M. Oblik i skladannia finansovoi zvitnosti bankamy v period voiennoho stanu. Aktualni problemy suchasnoho biznesu: oblikovofinansovyi ta upravlinskyi aspekty: materialy V Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi internet-konferentsii, 22-23 bereznia 2023 r. Ch. 1. Lviv: LNUP, 2023. – s. 402-404; URL: [https://lnup.edu.ua/attachments/article/5027/%D0%9B%D0%9D%D0%A3%D0%9F%20%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%A7%D0%B0%D1%81%D1%82%201%20\(22-23.03.2023%D1%80\).pdf](https://lnup.edu.ua/attachments/article/5027/%D0%9B%D0%9D%D0%A3%D0%9F%20%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%A7%D0%B0%D1%81%D1%82%201%20(22-23.03.2023%D1%80).pdf)
14. Skasko O. I. Udoskonalennia systemy upravlinnia ryzykamy v bankakh Ukrainy. / O. I. Skasko // *Biznes Inform.* - 2014. - № 1. - S. 274-279. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_1_51.